

УДК 82–14[141.5+18] Залеський

Дарина Сліпчук
ORCID 0000-0002-4973-4553

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ Ю. Б. ЗАЛЕСЬКИМ (ЗА ПОЕМОЮ «ТРАХТЕМИРІВСЬКИЙ МОНАСТИР»)

Анотація. Ключовою фігурою сюжету маловідомої поеми-рапсоду «Трахтемирівський монастир» є козацький гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Статтю присвячено аналізу історичної достовірності подій і постатей, впроваджених у сюжет поеми, зокрема постаті Сагайдачного. Шляхом топологічної та хронологічної локалізації встановлено подію та її дату, що не називається у тексті напряму, а також виявлено хронологічну хибу, що пов'язана з роками життя вищезгаданого гетьмана, завдяки попередній реконструкції історичного підґрунтя поеми. З докладного вивчення біографії виявилось, що Сагайдачний не міг бути їх сучасником, оскільки об'єктивна історія свідчить про його смерть. На додачу під час прочитання тесту виявлено ще достатньо непідтверджених фактів, що, однак, могли служити художній виразності та символізму поеми, серед яких участь Максима Кривоноса та невстановлена достовірність особи очільника татарських військ. На основі біографічних відомостей та інших видів діяльності Залеського висунуто припущення, що недотримання історичної достовірності не було помилкою, а свідомим творчим домислом, пов'язаним з романтичною міфологізацією історичної постаті, зокрема для підкріплення своїх політичних переконань та візії спільного минулого, позбавленого ворожнечі. У статті наводяться аргументи на користь зумисного творчого домислу: ідею твору введено у світоглядний контекст автора, проведено паралель зі спадщиною світової літератури. Актуальність і новизна розвідки зумовлена відповіддю на це питання, що кине світло на розуміння поляком історичних процесів сусідньої держави. Доведено, що вибір Трахтемирівського монастиря місцем дії у поемі невипадковий. Прослідковано збіжність змісту виголошених гетьманом реплік зі

світоглядом Залеського. Досліджуваний мотив пасує концепції «польського козакофільства», притаманній «українській школі», а образо-символьне наповнення відповідає засадам епохи романтизму. У висновках обґрунтовано доцільність використання поетом образу гетьмана, розкрито символізм його присутності, місця перебування, нового ремесла.

Ключові слова: Богдан Залеський, українська школа, Петро Сагайдачний, козаччина, міфологізація.

Інформація про автора: Сліпчук Дарина Євгеніївна, студентка Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: darynaslipchuk@gmail.com

Daryna Slipchuk

J. B. ZALESKI'S INTERPRETATION OF UKRAINIAN HISTORY (BASED ON THE POEM «TRAKHTEMYRIV MONASTERY»)

Abstract. *The key figure in the plot of the little-known rhapsody «Trakhtemyriv monastery» is the Cossack hetman Petro Konashevych-Sahaidachny. The article deals with analysis of the historical accuracy of events and figures introduced in the plot of rhapsody, particularly about Sahaidachny. A chronological error associated with the years of life of the above-mentioned Cossack hetman is revealed with the help of topological and chronological localization the event and its date, which is not named in the text directly, and the reconstruction of the historical basis of the poem. A detailed study of the biography revealed that Sahaidachny could not have been their contemporary, as objective history claims him dead by that day. In addition, the research revealed some unconfirmed facts, which, however, could serve the artistic expression and symbolism of the poem, including the participation of Maksym Kryvonis and the unidentified leader of the Tatar troops. Finally, on the basis of Zaleski's biographical information and other activities, it was suggested that the non-observance of historical authenticity was not a mistake, but a conscious creative conjecture associated with the romantic mythologizing of the historical figure, particularly in order to reinforce his political beliefs and vision of a common past, free of enmity. The article presents arguments in favor of deliberate creative conjecture: the idea of the work is introduced into the ideological context of the author, a parallel*

with the heritage of world literature is drawn. The urgency and novelty of the research is explained by giving the answer to the question about creative conjecture, which will shed light on the Polish understanding of the historical processes of the neighboring state. It is proved that the choice of the Trakhtemyriv monastery as a place of action in the poem is not accidental. The convergence of the content of the remarks told by the hetman with Zaleski's worldview is traced. The studied motif fits the concept of so-called "Polish Cossackofilia", inherent for the "Ukrainian school", and the image and symbolic content corresponds to the principles of Romantism. In the conclusions the expediency of the poet's use of the image of the hetman is substantiated and the symbolism of his presence, location and business is revealed.

Keywords: Bohdan Zaleski, Ukrainian school, Petro Sahaidachny, Cossacks,

Information about author: Slipchuk Daryna, student of Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: darynaslipchuk@gmail.com

Daryna Slipczuk

INTERPRETACJA HISTORII UKRAIŃSKIEJ PRZEZ J. B. ZALESKIEGO (NA PODSTAWIE POEMATU «TRECHTYMIROWSKI MONASTER»)

ABSTRAKT. Kluczową postacią w fabule mało znanego rapsodu «Trechtymirowski monaster» jest hetman kozacki Piotr Konaszewicz-Sahaidaczny. Artykuł dotyczy analizy poprawności historycznej wydarzeń i postaci wpisanych w fabułę poematu, w szczególności postaci Sahaidacznego. Poprzez lokalizację topologiczną i chronologiczną ustala się wydarzenie i jego datę, która nie jest wymieniona w tekście wprost, a także ujawnia się błąd chronologiczny związany z długością życia wspomnianego hetmana, dzięki wstępnej rekonstrukcji podstawy historycznej poematu. Szczegółowe badanie biografii ujawniło, że Sahaidaczny nie mógł być ich współczesnikiem, ponieważ obiektywna historia świadczy o jego śmierci. Ponadto badanie ujawniło niektóre niepotwierdzone fakty, które jednak mogły służyć artystycznej ekspresji i symbolicznie poematu, w tym udział Maksyma Krzywonosa i niezidentyfikowaną tożsamość dowódcy wojsk tatarskich. Wreszcie na podstawie informacji biograficznych i innych działań Zaleskiego wysunięto sugestię, że

nieprzestrzeganie autentyczności historycznej nie jest błędem, lecz świadomym twórczym domysłem związanim z mitologizowaniem romantycznym postaci historycznej, w szczególności aby udowodnić przekonania polityczne autora i wizję wspólnej, wolnej od wrogości przeszłości. W artykule przedstawiono argumenty na świadomy twórczy domysł: idea poematu zostaje wprowadzona w światopogląd autora, przytoczono przykład z dziedzictwa literatury światowej. Aktualność wynika z odpowiedzi na pytanie o domysły, które rzuci światło na rozumienie Polakiem procesów historycznych w sąsiednim państwie. Udowodniono, że wybór Trechtymirowskiego monasteru jako miejsca akcji w wierszu nie jest przypadkowy. Obserwuje się zbieżność treści wypowiedzi hetmana ze światopoglądem Zaleskiego. Badany motyw wpisuje się w tkwiącą w „szkole ukraińskiej” koncepcję „polskiej kozakofilii”, a treść obrazowo-symboliczna odpowiada zasadom epoki romantyzmu. We wnioskach uzasadnia się celowość posługiwania się przez poetę wizerunkiem hetmana, ujawnia się symbolika jego obecności, lokalizacji jego nowego rzemiosła.

Słowa kluczowe: Bohdan Zaleski, szkoła ukraińska, Piotr Sahajdaczny, Kozacy,

Nota o autorze: Slipczuk Daryna, studentka Instytutu Filologii Narodowego Uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie.

E-mail: darynaslipchuk@gmail.com

Юзеф Богдан Залеський – польський поет доби Романтизму, представник «української школи», лейтмотивом творчості якої є козацька Україна.

Найширшими і найповнішими дослідженнями життя і творчості Б. Залеського є монографії і біографічно-літературні студії С. Здзярського, М. Мазановського, Ю. Третяка. Особливу увагу звернено на використання ним фольклорних мотивів: це питання висвітлювали О. Астаф'єв, В. Білоцерківський, О. Колесса, І. Франко.

Мотив історії прочитується у маловідомій поемі «Trechtymirowski monaster» («Трахтемирівський монастир»). У порівнянні з іншими мотивами, наприклад, згаданим фольклорним, не менш помітним, однак недослідженим, залишається явище впровадження історичних постатей, видатних українських діячів і подій, тому важливо приділити йому особливу увагу.

Цим обґрунтовується актуальність дослідження. Формат статті дозволяє діяти виключно у межах цього твору, однак у перспективі планується його розширення у рамках бакалаврської роботи.

Творчість Залеського розглядали як польські, так і вітчизняні дослідники. За додатковими відомостями звертаємося до публікацій В. Гнатюка, Г. Грабовича, І. Реви, І. Франка, С. Здзярського, М. Мазановського, статей А. Вітківської, Б. Стемальщик-Свьонтек, К. Якубовської-Кравчик та інших, а також до текстів зі збірок творів та епістолярної спадщини Залеського. З питаннями в галузі історії звертаємося до праць М. Нагельського, Ю. Немцевича, С. Рудницького, В. Смолія та інших.

«Trechtymirowski monaster» був написаний у 1836 р., а вперше надрукований 1842 року в часописі «Noworocznik demokratyczny» як фрагмент поеми-епопеї «Złota Duma». За класифікацією польського дослідника і біографа С. Здзярського, твір належить до другого (еміграційного) періоду його творчості. Погляди Залеського схарактеризував В. Гнатюк: на той час зацікавлення поета козацтвом поволі виходило за межі юнацьких спогадів та вражень, формувалося у зріле бачення «українського питання», перебуваючи на етапі віри у польсько-українського об'єднання навколо Польщі. [2, с.431] Ця концепція, названа істориком літератури Г. Грабовичем «польським козакофільством», полягала на вірі в братанні польських і українських народів на підґрунті історії спільних перемог, відновленні цього союзу та боротьбі об'єднаних сил за польську державу. [3]

Вступна прозова частина виконує функції експозиції, зачину, навіть анотації, а місцями для полегшення сприйняття автор додає свої примітки. Цей прийом дозволяє прочитання окремих частин осібно, без ознайомлення з попередніми «епізодами» епопеї. Головним героєм є католицький ксьондз Яцек Домініканець, що на шляху до Криму завітав до Трахтемирівського монастиря, де колишній козацький гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, відійшовши від державних справ, «доживає віку». Раптом посеред їхньої розмови вбігає козак Кривоніс з новинами про роз-

гром гетьманом Дорошенком татарських військ під проводом На-мая. Разом священнослужителі уболюють за славним минулим єдності України та Польщі: «*Poki stanie świata, słońca, / Lach i kozak bratnia para! / Slubowana miłość, wiara, / W tylu bojach družba stara, / I ja wytrwam wam do końca!*». [22, с.272] [23, с.171]¹

Характерний для романтиків «української школи» топос козака є наскрізним у поемі. Конкретних обрисів він набуває у персонажі козака Хвата (Кривоноса) як стихійна, некерована озброєна сила, що виступає, однак, на боці «добра». Тобто, відстоювані ним інтереси збігаються з інтересами польськими: принесена ним новина про перемогу Дорошенка над Намаєм радісна для обох сторін. Вищезгадані риси підкреслюються раптовістю його появи у монастирі, емоційна експресивність його оповіді, стилістично наближеної до гавенди (часті вигуки – «*Ura! precz na łój, na masło!*», звуконаслідування – «*A tu tra-ta-tra ta-ta-ta - / Jak zaczniemy płuć ołowiel!*», впровадження в оповідь прямої мови інших осіб – «*Ale nie chce psich tu brańców, / Co do nogi, w pień pohańców!*» (слова Дорошенка)), «вовчий» апетит: «*Zmiata ryby, chleb, za pięciu*» тощо. [22, с.177-178] Попри це, у дихотомії «свій-чужий» [1, с.10] у поемі козак чітко ідентифікується як «свій». Повертаючись до конкретної постаті Кривоноса, можна припустити, що йдеться про справжнього полковника Максима Кривоноса, що пізніше стане соратником Богдана Хмельницького, зовсім недружнім полякам. [10, с.164] В історичних джерелах згадок про його діяльність до 1648 р. немає, але цілком вірогідно, що він міг брати участь у кампаніях М. Дорошенка як звичайний козак і лише розпочинати свою кар'єру. На момент гіпотетичних подій у поемі Кривоносові було приблизно 25 років.

Схоже, однак не ідентичне, ставлення до козацької старшини, еліти: Михайло Дорошенко, відомий історії передусім як очільник морських походів на Стамбул, згаданий однозначно під знаком «плюс».

1 За виданням Józef Bohdan Zaleski. Wybór poezyj (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985) передмову і деякі коментарі подає Б. Стемальщик-Свѡнтєк.

Йому належить перемога над татарами 9 жовтня 1626 р. під Білою Церквою у підмозі хорунжому Стефану Хмелецькому. [5, с.22] Найбільш вірогідно, саме вона лягла в основу поеми; припущення підтверджує просторова локалізація за допомогою топонімічного ряду¹ [20]:

«*Dwa dni temu na Taśminie*» – Тясмин (пол. *Tiaszyn*), права притока Дніпра, що тече у Кіровоградській та Черкаській областях;

«*Pan Ataman był w Bużynie*» – Бужин, нині село на Черкащині;

«*Zaterkiewicz pod Krylowem*» – Крилів, нині затоплене під будову Кременчуцького водосховища, місто поблизу р. Тясмин;

«*Bisurmański lik rozkoszny / Prosto wali tu od Moszny*» – Мошни, село на Черкащині (ймовірно, помилка при відмінюванні, що, однак, не спотворює змісту);

«*I w kłus na noc na Czerkasy*» – згадка, власне, самих Черкас;

«*Staneliśmy pod Orłowem*» – скоріше за все, йдеться про село Орловець на Черкащині (ще одна орфографічна помилка). [22, с.265]

Співставивши дані автором відомості (гетьманування Дорошенка, перемога над татарами, приблизна локалізація і відстань до Трахтемирова), отримуємо подію, у якій сходяться усі ці компоненти, а саме – битва під Білою Церквою 1626 р., що закінчилася перемогою польсько-козацьких військ. Її автентичність доводять свідчення польського сучасника Яна Доброцького «*Relacja prawdziwa pogromu pogaństwa pod Białą Cerkwią 7 października 1626 przez Stefana Chmieleckiego*». Джерело, хоч і є швидше літературним твором, більше претендує на подобу репортажу подій, оскільки написана очевидцем «по слідах». [19] Дотримуючись логіки Залеського, переможна подія обрана задля наголосу на ефективності співпраці.

Центральним архітектурним образом є Трахтемирівський монастир – описаний у поемі як укріплена, оснащена зброєю фортеця: «*Wystające krągłe boki; / Wystający mur wysoki... / A wylotem*

¹ Всі характеристики топонімів подаються за виданням: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (Т. I, VII, та XII) (див. Список використаних джерел).

na poddaszkach... / Jako wróble wyglądały, / *Mnogie działa, samopały*». [22, с.260] Внаслідок Першої Вільшанської комісії у 1617 р. монастир віддано козакам «щоб той монастир старим, хворим, пораним був притулком для укриття і спокійного проживання до смерті», проте з умовою не збирати там сил проти Польщі. [15, с.112] Наразі про Трахтемирівський монастир немає осібних монографічних досліджень, його історію завжди розглядали на тлі історії козацтва, тож відтворити її можна хіба що за допомогою окремих записів та згадок. Жодних відомостей про зруйнування, напад чи відбудову монастиря виявлено не було. На відміну від конвенціональної романтичної образності, де домінують руїни замків та фортець, Залеський залишає будівлю цілою, дотримуючись історичної правди.

Персоніфікований образ Дніпра, що «*Jako oko pod powieką, / ... z pod lasu się wynurza*» має подвійний символізм: 1) Дніпро як друге після степу середовище існування козаків (оскільки він був основною транспортною артерією, що й далі «*Nosi w obie strony promy*», проте, очевидно, цивільні), 2) Дніпро як романтичне олюднення джерела історичної пам'яті, котрий як «*Stary ojciec patrzy łzawo*» [22, с.256].

Тепер до персонажів неукраїнського походження. На нашу думку, провідний персонаж Яцек Домініканець є вигаданим. За його образом не стоїть ані автентичної особи, ані прототипу. Однак, можемо припустити посилання в до Яцка (Гіацинта) Одровонжа, католицького святого, місіонера, засновника домініканських монастирів в Польщі та Україні, зокрема на Київщині. [9] На такі гіпотези наштовхують спільність антропоніма, місцевості та роду занять. До подій у «Трахтемирівському монастирі» Яцек фігурував у попередніх частинах епопеї, на яких ми не зупиняємось. Окрім напрямку подорожі ксьондза, вступ інформує читача про його походження: «...*ksiądz Jacek Dominikan, brat księcia Iwoni, wdziercy na gospodarstwo Woloskie, który jak wiadomo z historii był rodowity Polak*». [19, с.171] За приблизними хронологічними межами та відомостями від автора вдалося встановити особу «брата» священика: Івоня, Іван III чи Іван Воде Лютий, як знає

його українська історіографія, справді був господарем Молдови, але щодо його польського походження достеменно невідомо. [7] Пізніше, вже після Залеського, Т. Падура робить його героєм думи «Гостина у Івоні», де йдеться про протистояння козаків туркам у гирлі Дунаю 1574 р. [16, с.165] Таким чином Залеський прив'язав головного героя до реального світу походженням і спільністю мети, що дає підстави на гіпотетичні приятельські зв'язки з Петром Сагайдачним.

Епізодично згаданий *Zaterkiewicz* – осавул війська Запорозького Григор Затеркевич. Його ім'я фігурує у списку підписантів «Листа від козаків запорізьких його милості пану Станіславу Жолкевському і їх милості панам комісарам», що писався ще за правління Петра Конашевича-Сагайдачного. [18] Чи справді брав він участь у бою під Білою Церквою встановити не вдалося.

Але й переможна звістка про те, що «*Doroszenko zbił na głowę / Czarną Ordę i Namaja!*» викликає питання. Оскільки історія не знає ніякого Намая (варіант написання у пізнішій редакції) – очільником татар у битві під Білою Церквою був нуреддин-султан [4, с.22] – то маємо цьому два пояснення: 1) вигаданий антропонім, що базується на співзвуччі «ногайці» - «намайці» (на боці татар у битві брала участь Ногайська орда); 2) побудова антропоніма на збірному образі монголо-татара як «чужого» і співзвучності з широко відомим іменем правителя часів Золотої Орди *Мамая*. Аргументів щодо свідомої гри Залеського на стереотипах у даному випадку ми не маємо.

Головною є незбіжність з біографією Сагайдачного. Достеменно відомо про факт його смерті від вогнепального поранення незадовго після Хотинської битви у квітні 1622 р., що у поемі згадується як доконаний факт навіть самим Сагайдачним: «*Mat ja drogi upominek / O! z chocimskiej sławnej bitwy!*» [22, с.269], отже, він ніяк не міг застати гетьманування Дорошенка. Встановлений нами хронотоп поеми містить багато суперечностей. Питання, які ми ставимо перед собою у дослідженні – чи була ця неточність свідомою, і якщо так, то навіщо – суголосні нашим завданням.

З'ясування, що у поемі є правдою, а що – вигадкою, а також генези і мотивів застосування цього прийому, і внаслідок – заповнення лакуни у дослідженні творчості поета і є метою статті.

Важко припустити про необізнаність Б. Залеського з історією України та персоною Сагайдачного зокрема. Джерелами творчості Залеського були не лише спогади з дитинства і фольклор, а й праці польських істориків, серед них Боплана і Бельського. [1, 442] Якість і кут зображення ними постаті Сагайдачного не викликає сумнівів: козацький гетьман був особою шанованою серед своїх польських сучасників. Взяти хоча б до уваги неформальну стилістику листа воєводи Заславського до гетьмана, де польський шляхтич називає козацького очільника «приятелем». [6] У праці історика М. Нагельського згадується, що королевич Владислав IV відрядив свого особистого лікаря до Сагайдачного, коли той був смертельно поранений після Хотинської битви. [13] Отже, вибір Залеського точно був свідомим і мав на меті втілення його творчого задуму.

Серед поляків не лише Залеський звертався до подій і персоналій саме української історії. Схоже явище досліджувала польська літературознавиця Катажина Якубовська-Кравчик. Так, в історичній розвідці «Богдан Хмельницький» польський україномовний романтик Томаш Падура критикує гетьмана за «розірвання союзу з надвіслянськими полянами» (тобто, поляками), що, на його думку, було першопричиною тогочасної ситуації на українських землях. Додамо, що осіб, які підтримували ідеї гетьмана, він взагалі вважав негідними згадки у своїх піснях. Натомість вихваляв противників Хмельницького: Павла Тетерю, його приятеля Івана Сірка – кошового отамана Чортотлицької Січі, полковників Мурашка і Гандзя з Самари. В особливо вигідному світлі представляє він постать Івана Мазепи як прибічника ідеї поновлення союзу України з Польщею. Варіант інтерпретації поетом історичних подій є настільки вагомим, що, за його переконанням, це історія повинна бути фундаментом, на якому будується майбутнє народу. Звісно, виголошуючи ідею такого повернення до історії, вишукуючи в ній найбільші чесноти на-

роду, поет органічно вписувався у тренд, характерний для доби Романтизму. [11, с.134]

Спробуємо порівняти художню вигадку з міфом. За Е. Мелетинським, міф характеризує орієнтованість на минуле, паралельна співвіднесеність реальності, причому він глибоко «соціоцентричний, оскільки ціннісна шкала визначається інтересами роду, ... держави». До міфотворчості людство спонукала потреба мати доступне пояснення складним процесам, зокрема підстави на утримання спільноти, що завжди стоїть під загрозою розпаду внаслідок прагнення інтелекту кожного індивіда до самостійності та ініціативи. [8, с.169-171, 27]

Явище міфологізації історичних подій і персоналій – ознака, притаманна світовій літературі доби Романтизму. Знаковий твір натхненника і взірця поетів-романтиків Дж. Байрона «Мазепа» є не історично достовірною репрезентацією постаті, а історіософською інтерпретацією поета історичного джерела, поєднання історичної правди з художньою вигадкою. Байрон несвідомо причетний до міфологізації Мазепи. [4, с.73] Збіжність цих прийомів свідчить про європейські впливи на творчість Залеського. Цьому сприяло перебування у Парижі на час написання поеми, читання творів сучасників та контактування з ними. Про це свідчить бодай сам факт листування з А. Міцкевичем. Прикметно, що поема «*Złota Duma*» («Золота дума»), фрагмент якої взято за об'єкт дослідження, присвячена саме йому. Залеський хотів, щоб «Золота дума» дорівнювала за вагомістю «Дзядам» Міцкевича.

Чітко розділяємо, однак, вигадку про родові зв'язки Яцка Домініканця з господарем Івонею. Як згадувалося раніше, це слугує заземленням авторського персонажа, що просуває сюжетну лінію. Такий домисел не є деструктивним і допускається навіть в історичних романах.

І навіть сам Б. Залеський вдається до художнього домислу. Поєму «*Potrzeba Zbaraska*», написану пізніше у 1839 р., також не слід сприймати як історично достовірну – такого висновку доходить польський дослідник М. Мазановський. Наприклад, реєстр чер-

каських козаків відбулося не за правління Сигізмунда II Августа, як у поемі, а значно пізніше, за Стефана Баторія. Історії невідомі походи козаків під проводом Дашкевича. Що найважливіше, Мазановський пояснює відхилення від історичної правди увиразненням головної думки грою на контрасті з іншою битвою під Збаражем 1649 р., в якій інший Богдан, і вже проти татар, спромігся вибороти для козаків привілеї. [13, с.112]

Не виключно, що поему писав не тільки Залеський-літератор, а й Залеський-політик. Не знаючи про світоглядні орієнтири поета і заангажування в ідеї панславізму, можна зауважити подібність у поглядах Залеського, висловлюваних ним у двовіршах: «*Rozkroili Czerwoną Ruś oto na dwoje, rozkroili i polsko-ruskie serce moje*» [15], та репліках, приписаними ним Сагайдачному: «*Zgubię Polskę – Ukrainę*». [22, с.273] Романтикам властива тотожність власних переконань з ідеями, задкларованими у творчості. Природно, що для підкріплення своєї теорії Залеський шукав твердих фактів плідної співпраці поляків та українців, а також образ дружньо налаштованого їх очільника. За Г. Грабовичем, феномен польського козакофільства «поєднує не лише літературу, політичну програму і фантазування, але й зародки націоналізму та націотворення». Таким чином, апелюючи до української історії, польські письменники пояснювали трагедію історії польської. [2]

Задля досягнення мети Залеський діяв за поетичною і міфотворчою стратегією. На думку А. Вітківської, він «старанно уникав дразливих моментів спільної історії, а інші злегка переінакшував, аби вони пасували до візерунку безконфліктного минулого». [21] Отже, творить нову реальність, де Сагайдачний живий і перебуває у відставці, продовжуючи боротьбу, але вже з іншого фронту. Звідусіль наголошується на рівності представників різних національностей і, що найголовніше, віросповідань: в ряд згадуються слов'янські православні та католицькі святі: «*Błogosławią swe narody: / Wojciech, Cyryl i Metody*». Між собою герої підтримують неформальний, дружній тон спілкування, зокрема на репліку Сагайдачного «*Witam, witam, - w Imię Boże!* /

Siąǳcie Kniaziu! jeśli łaska!», Яцек відповідає: «*Ja Książ - jak ty Sahajdaczny!*». Наприкінці поема звучить піднесено, на мажорній ноті: «*Jak dwaj bracia - którzy w losach, / Porównani z sobą wiecznie / I na Ziemi - i w Niebiosach!...*» [22, с.274]. Міфологізований Сагайдачний корелює з романтичним образом старця: аскетичний спосіб життя, спілкування з Богом, пророчі слова про «згублену Польщу-Україну». Заради справедливості з вуст Сагайдачного звучать й докори у контексті засудження як зовнішніх ворогів (татар), так і внутрішніх: «*Te Namaje - jak Pawłuki, / To ćwiertować precz na sztuki!...*», [22, с.272] (До речі, ще одна історична помилка Залеського: повстання Павла Бута-Павлюка відбудеться аж у далекому 1637 р.). У бік Польщі звучить не лише хвала: «*I wam - trzebaby nauki! (...) Pany, panki wasze głupie!...*». [22, с.272] Наведені вислови урівноважують образ пропольського гетьмана, додають об'єктивності.

Хоча традиційним втіленням носія історичної пам'яті та альтернативного способу служіння народові був образ сліпого кобзаря, Залеський зумів трансформувати його зі збереженням усіх функцій, аби органічно вписати у правдоподібний життєпис Сагайдачного як ревного православного вірянина і мецената, а також залучити Трахтемирівський монастир як образ прихистку для історичної пам'яті і матеріального свідчення взаємної прихильності, сторінок спільного минулого, що служитиме фундаментом для майбутнього взаємного порозуміння, прощення і єднання.

Отже, випадки недодержання історичної достовірності, зокрема у біографії Петра Конашевича-Сагайдачного у поемі зараховуємо до свідомої художньої вигадки. Прийом цілком відповідає літературним конвенціям доби Романтизму: звертання до історії, мінорний лад світлої туги за славним минулим, обґрунтування власної національної ідеї. Наголошуючи на останньому, припускаємо, що головним мотивом до вчинення Залеським фікції стало авторське рішення для використання образу Петра Конашевича-Сагайдачного як ідеального образу для

висловлення політичних поглядів поета. Як і кожен романтик, Б. Залеський вважав, що майбутнє можна збудувати на міцному фундаменті минулого. Вбачаючи ефективність співпраці поляків та українців, ним свідомо був обраний козацький гетьман, знайомий польській еліті передусім як освічений православний християнин, авторитетний серед козацтва. З художньої точки зору образ Сагайдачного можна трактувати як живого свідка славного минулого і візіонер. Сфера літератури допускає художню вигадку, маніпулювання фактами, у той час як наукова чи публічна полеміка цього не дозволяє. Образ братнього українця цілком вкладався в парадигму польської національної ідеології, що відповідало політичним переконанням Б. Залеського. Поема є маніфестом його політичної візії засобами поетичної виразності та епізодами спільної історії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брацка М.В. Дискурс козацтва в поезії „української школи” польського романтизму. – Рукопис. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2005 р.

2. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / Відпов. ред., упорядн. та автор передмови Р. П. Радишевськи. – К.: «МП Леся», 2008. – 636 с.

3. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. — К., 1997. — С. 170-195.

4. Рева І. Історіософія й антифразис у поемі «Мазепа» Дж. Г. Байрона / І. Рева // Південний архів. Філологічні науки. - 2017. - Вип. 71. - С. 71-74.

5. Рудницький С. Українські козаки в 1625-30 рр. Критично-історичні розвідки. – Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. 31-32, 1899

6. Лист Олександра Заславського, воєводи брацлавського, до гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, Заслав, 31 XII 1621 р. – Документи українського козацтва XVI-першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги / Упор. В. Брехуненко, О. Заяць, Ю. Мицик, С. Потапенко, В. Щербак. – Київ, 2016 – с. 213-214.

7. Леп'явко С. А. Іван Вода, Іван Вода Лютий [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій

(голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. - Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Ivan_Voda

8. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. - 3-е изд, репринтное. — М.: Наука, 2000. — 407 с.

9. Папакін А.Г. ПОЛЯКИ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni

10. Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети / Редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий дім «KM Academia», 1998. Кн. 1. 400 с. (Сер. «Козацька спадщина»).

11. Польські романтики «української школи» (Антоній Мальчевський, Северин Гощинський, Юзеф-Богдан Залеський). — Упор. Р. Радішевські - К.: Інститут філології Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка, 2009. — 538 с.

12. Jakubowska-Krawczyk. K. Tomasz Padurra-romantyczny poeta i bard. - Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 40, 125-140, 2005

13. Mazanowski M. Józef Bohdan Zaleski. Życie i dzieła. Zarys biograficzny. Petersburg, 1900. Życiorysy Sławnych Polaków nr15.

14. Nagielski M. Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny, [w:] Hetmani zaporoscy w służbie króla i Rzeczypospolitej. - red. P. Kroll, M. Nagielski, M. Wagner, Zabrze, 2010. - s. 146-147

15. Niemcewicz J. Zbiór pamiętników historycznych o dawnéj Polsce. T.6 - Lwów: Wytłocznia Narodowa Ossolińskich., 1833. — 460 s.

16. Padurra T. Ukrainky z nutoju. - Warszawa, 1844. - 195 s.

17. Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. - T. II - Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1877 - s. 224

18. Pisma Stanisława Żółkiewskiego kanclerza Koronnego i hetmana. Wydał August Bielowski. - Lwów: w drukarni zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1861. - S. 334-338.

19. Roksołański Parnas. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII w. Cz.2: Antologia / Wybrał i opracował Rostysław Radyszewskij. - Kraków, 1998. - S.105-112

20. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (T. I, VII, та XII) [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://dir.icm.edu.pl/pl/Sownik_geograficzny/

21. Witkowska A. Bohdan Zaleski, tajemnica sukcesu i zapomnienia, w: Zapomniane wielkości romantyzmu, red. Z. Trojanowiczowa i Z. Przychodniak, Poznań 1995.

22. Zaleski B. Wybór poezyj, Kraków, 1909.
23. Zaleski B. Wybór poezyj, Wrocław-Warszawa-Łódź 1985.
24. Zdziarski S. Bohdan Zaleski. Studium biograficzno-literackie, 1902.

REFERENCES

1. Bratska M.V. Dyskurs kozatstva v poezii „ukrainskoi shkoly” polskoho romantyzmu. – Rukopys. – Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk za spetsialnistiu 10.01.05 – porivnialne literaturoznavstvo. – Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, 2005 r.

2. Hnatiuk V. Ukrainsko-polska pravoberezhna romantychna literatura. Vybrani pratsi / Vidpov. red., uporiadn. ta avtor przedmowy R. P. Radshevsky. – K.: «MP Lesia», 2008. – 636 s.

3. Hrabovych H. Do istorii ukrainskoi literatury: Doslidzhennia, ese, polemika. — K., 1997. — S. 170-195.

4. Reva I. Istoriosofiia y antyfazys u poemi «Mazepa» Dzh. H. Bairona / I. Reva // Pivdenniy arkhiv. Filolohichni nauky. - 2017. - Vyp. 71. - S. 71-74.

5. Rudnytskyi S. Ukrainski kozaky v 1625-30 rr. Krytychno-istorychni rozvidky. – Zapysky Nauk. Tov. im. Shevchenka, t. 31-32, 1899

6. Lyst Oleksandra Zaslavskoho, voievody bratslavskoho, do hetmana Petra Konashevycha-Sahaidachnoho, Zaslav, 31 XII 1621 r. – Dokumenty ukrainskoho kozatstva XVI-pershoi polovyny XVII st.: universal, lystuvannia, uhody, prysiah / Upor. V. Brekhunenko, O. Zaiats, Yu. Mytsyk, S. Potapenko, V. Shcherbak. – Kyiv, 2016 – s. 213-214.

7. Lepiavko S. A. Ivan Voda, Ivan Voda Liutyi [Elektronnyi resurs] // Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 3: E-Y / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. - K.: V-vo „Naukova dumka”, 2005. - 672 s.: il.. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Ivan_Voda

8. Meletynskiy E. M. Poetyka myfa. – 3-e yzd, reprintsnoe. — M.: Nauka, 2000. — 407 s.

9. Papakin A.H. Poliaky w Ukraini [Elektronnyi resurs] . – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni

10. Polkovodtsi Viiska Zaporozkoho: Istorychni portrety / Redkol.: V. Smolii (vidp. red.) ta in. K. : Vydavnychi dim «KM Academia», 1998. Kn. 1. 400 s. (Ser. «Kozatska spadshchyna»).

11. Polski romantyki «ukrainskoi shkoly» (Antonii Malchevskiy, Severyn Hoshchynskiy, Yuzef-Bohdan Zaleski). — Upor. R. Radshevsky – K.: Instytut filolohii Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T.H.Shevchenka, 2009. — 538 s.

12. Jakubowska-Krawczyk. K. Tomasz Padurra-romantyczny poeta i bard. - Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 40, 125-140, 2005
13. Mazanowski M. Józef Bohdan Zaleski. Życie i dzieła. Zarys biograficzny. Petersburg, 1900. Życiorysy Sławnych Polaków nr15.
14. Nagielski M. Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny, [w:] Hetmani zaporoscy w służbie króla i Rzeczypospolitej. – red. P. Kroll, M. Nagielski, M. Wagner, Zabrze, 2010. – s. 146-147
15. Niemcewicz J. Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce. T.6 – Lwów: Wytłocznia Narodowa Ossolińskich., 1833. — 460 s.
16. Padurra T. Ukrainky z nutoju. – Warszawa, 1844. – 195 s.
17. Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. – T. II – Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1877 – s. 224
18. Pisma Stanisława Żółkiewskiego kanclerza Koronnego i hetmana. Wydał August Bielowski. – Lwów: w drukarni zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1861. – S. 334–338.
19. Roksolański Parnas. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII w. Cz.2: Antologia / Wybrał i opracował Rostysław Radyszewskij. – Kraków, 1998. – S.105–112
20. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (T. I, VII, ta XII) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://dir.icm.edu.pl/pl/Sownik_geograficzny/
21. Witkowska A. Bohdan Zaleski, tajemnica sukcesu i zapomnienia, w: Zapomniane wielkości romantyzmu, red. Z. Trojanowiczowa i Z. Przychodniak, Poznań 1995.
22. Zaleski B. Wybór poezyj, Kraków, 1909.
23. Zaleski B. Wybór poezyj, Wrocław-Warszawa-Łódź 1985.
24. Zdziarski S. Bohdan Zaleski. Studium biograficzno-literackie, 1902.